

2. Белкин А.Р. Теория доказывания: науч.-метод. пособие / А.Р. Белкин. – М.: НОРМА, 1999. – 429 с.

3. Михеенко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: Підручник. – 2-е вид., перероб. і доп. / М.М. Михеенко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.

4. Теория доказательств в советском уголовном процессе. Изд 2-е / Под ред. Жогина Н.В. – М.: Юрид. лит., 1973. – 735 с.

5. Тертишник В.М. Кримінально-процесуальне право України / В.М. Тертишник. – 4-те вид., доп. і переробл. – К.: А.С.К., 2003. – 1120 с.

6. Фаткуллин Ф.Н. Общие проблемы процессуальной доказывания. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1976. – 206 с.

7. Якубович Н.А. Теоретические основы предварительного следствия: учебное пособие / Н.А. Якубович. – М.: Юрид. лит., 1971. – 142 с.

Дотримання правових гарантій та свобод людини в процесі доказування

Глушко А.П., старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін ННІПП НАВС

Одним із складників діяльності держави щодо забезпечення прав і свобод людини є її правоохоронна сфера. Вона має особливості, що виокремлюють її від інших сфер діяльності. Саме під час здійснення кримінального судочинства найчастіше виникають порушення прав і свобод та найгостріше постають питання з їх практичною реалізацією. У цієї сфері виникає комплекс відносин, які значною мірою врегульовані правовими нормами. Саме вони виявляються найпридатнішим видом соціальних норм для їх регламентації, тому що мають високий ступінь формалізації стандартів поведінки та ґрунтуються на силі державної влади і примусовості.

Слід звернути увагу, на кілька аспектів зазначеної сфери діяльності держави. По-перше, законодавство, що регулює цю сферу, не дає повної свободи учасникам кримінального провадження у вільному розпорядженні своїми правами і свободами, припускає їх обмеження, в окремих випадках застосування заходів, які не збігаються з їх бажаннями або порушують їх нормальне життя. По-друге, засоби та прийоми, що використовуються у кримінальному провадженні не визначені конкретно в законодавстві. Законодавець визначає загальний порядок проведення слідчих та судових дій, але не встановлює конкретні правила діяльності посадових осіб, які їх проводять, тому гостро постає проблема: які методи для цього буде обрано. У зв'язку з цим, А. Ф. Коні зазначав: «У кожній судовій дії поряд із питанням, що варто провести, виникає питання «як це провести» [1, с. 50].

Сьогодні особлива увага приділяється забезпеченню реалізації прав особистості в кримінальному провадженні на належному рівні. Його відсутність або недосконалість може призвести до порушень та руйнування прав і свобод людини.

Забезпечення прав громадян у державі детерміновано багатьма чинниками, у тому числі ідеологією, політичною й економічною системами, рівнем розвитку демократії, вимогами моралі, правового свідомістю громадян тощо. За деякими оцінками, наявний стан забезпечення прав у нинішньому кримінальному процесі взагалі не тому,

що він має собою представляти. Такі оцінки дещо категоричні. Норми кримінально-процесуального законодавства містять вимоги щодо забезпечення прав і свобод людини та встановлюють їх гарантії. Але такі гарантії не завжди ефективні та відображають сучасні потреби, а в окремих випадках вони відсутні, точніше, законодавство не надає реальних гарантій забезпечення прав та інтересів особи під час здійснення кримінального судочинства.

Процес забезпечення прав і свобод пов'язаний зі створенням відповідних гарантій щодо їх реалізації. Разом з тим щодо визначення поняття «кримінально-процесуальна гарантія» як юридичного терміна, його властивостей та змісту висловлено різні погляди, найпоширенішим і загальноприйнятим з них є: процесуальними гарантіями є встановлені законом засоби, за допомогою яких громадяни, котрі беруть участь у кримінальному процесі, можуть захищати свої права та інтереси.

На необхідності закріплення таких гарантій у кримінально-процесуальному законодавстві звертали увагу багато авторів. Ґрунтується це на тому, що в кримінальному провадженні між суспільними і особистими інтересами можливі конфлікти, які полягають у розбіжності інтересів його учасників до встановлення істини у кримінальній справі, тому для забезпечення її інтересів у необхідних випадках передбачаються спеціальні гарантії [2, с. 110].

Гарантії спрямовані на встановлення співвідношення між завданнями держави щодо здійснення кримінального судочинства та інтересами його учасників щодо захисту своїх прав і свобод. Зміст цього співвідношення полягає в тому, що державні органи, які здійснюють кримінальний процес, не можуть прагнути до забезпечення справедливого покарання винного за будь-яку ціну, абстрагуючись від загальноправових принципів демократизму і гуманізму. У сучасному кримінально-процесуальному законодавстві конкретно відображається прояв такого підходу. Слід віддати належне радянському кримінальному процесу — при його основній спрямованості на перевагу інтересів держави, демократичні основи і прояви гуманізму стосовно особистості були йому також притаманні [3, с. 49].

При визначенні гарантій прав особистості та інтересів держави в кримінальному процесі необхідно виявити їхнє дійсне співвідношення і ступінь узгодженості з конституційними вимогами. Вони не повинні розглядатися як протиставлення особистості державі. Особистість і держава — не протилежні сторони, тому діяльність державної влади, що спирається на можливість примусу та правомірного втручання в особисте життя громадян для досягнення цілей боротьби зі злочинністю, стосовно особистості має бути суворо і недвозначно визначена.

Визнаючи пріоритет прав особистості стосовно інтересів держави, необхідно усвідомлювати, що без держави, юридичних процедур, які вона установлює та забезпечує, ці права не можуть бути реалізовані [4, с. 20].

Громадянин має потребу в державі та розраховує на забезпечення нею його інтересів. Але держава зобов'язана рахуватися з особистістю, її достоїнствами і природним прагненням до особистої свободи. З реальним забезпеченням процесуальних прав і задоволенням законних інтересів осіб у кримінальному судочинстві певною мірою можна судити про положення

особи загалом в суспільстві та державі. Наявність та характер засобів охорони її інтересів свідчить про демократизм даної правової системи, а стан законності в сфері боротьби зі злочинністю – про дотримання режиму законності при розслідуванні злочинів.

За своїм змістом кримінально-процесуальні гарантії прав, інтересів і обов'язків особистості – правові установлення на забезпечення ефективного здійснення прав, захисту законних інтересів і належного виконання обов'язків усіма учасниками процесу. Їх можна визначити як встановлені нормами кримінально-процесуального закону різні за своїм конкретним змістом засоби, що у сукупності забезпечують особам, які беруть участь у справі, можливість реалізувати надані права.

Міжнародні правові акти про права людини не вживають термін «гарантії», але зміст їх вимог щодо забезпечення в кримінальному судочинстві прав і свобод людини спрямований на досягнення цієї мети. Міжнародний Пакт про цивільні і політичні права передбачає обов'язок кожної держави, що є його учасником, забезпечити:

- ефективними засобами будь-якій особі права і свободи, визнані цим Пактом як порушені, навіть якщо це порушення здійснено особами, які діяли як офіційні;

- щоб право на правовій захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, встановлювалось компетентною судовою, адміністративною або законодавчою владою, або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту;

- застосування компетентною владою засобів правового захисту, коли вони надаються (п. 3 ст. 2) [5, с. 36-37]. Таким чином, наявність гарантії (відповідних правових норм) притаманна будь-якій правовій системі, вони містяться в правових нормах та є умовою їх забезпечення.

Гарантії встановлюються у всіх нормативних актах держави. Вони закріплюють можливість користування правом та є одним із складників елементів системи забезпечення прав і свобод людини у кримінальному судочинстві. Прикладом їх реалізації під час розслідування кримінальних справ слугують норми кримінально-процесуального кодексу щодо забезпечення обвинувачуваному, підозрюваному, потерпілому, цивільному позивачу і відповідачу права заявляти клопотання і робити заяви щодо проведення розслідування та інших питань. Але гарантії не єдиний елемент системи забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Кони А.Ф.: В 8 т./ М.: Юрид. лит-ра, 1966. - Т.4: Нравственные начала в уголовном процессе. – 537 с.

2. Кокорев Л.Д., Лукашевич В.З. Процессуальные гарантии прав и законных интересов личности в уголовном судопроизводстве // Вестник Ленинградского университета -1977 - № 11. Экономика, философия, право - Вып. 2. - с. 109—114.

3. Шадрин В.С. Обеспечение прав личности при расследовании преступлений. – М.; Изд Юрлитинформ, 2000. – 232 с.

4. Лукашева Е.А. Эффективность юридических механизмов защиты прав человека: политические, экономические, социально-психологические аспекты // Конституция Российской Федерации и совершенствование механизмов защиты прав человека. – М.: 1994. с.68-79

5. Права человека. Основные международные документы. – М., Международные отношения. 1989. - 160 с.